

נפ. יש מי שאומר שאם חוזר בו היכם בתוך כדי דבור מהחליצה נתבטלה החליצה דתוך כדי דבור כדיבור דמי ויש מי שאומר שלא אמרינן תוך כדי דבור כדיבור דמי בחליצה נט).

שליחות בחליצה

ס. אין היכם יכול לעשות שליח שיחלצו רגלו של השליח במקומו (ס).

הערות והארות

סימן קכ"ח בטעם הב', וכן בערוך לנר יבמות דף ק"ה ע"א כתב כן מדעת עצמו, והוסיף הערוך לנר דהוי כמצוה שבגופו שאין בזה דין שליחות אולם בקובץ הערות סימן ע"ו אות ז' כתב שליכא למימר שהטעם שאינו מועיל חליצה בשליח משם דכתיב רגלו דהרי בגט נמי כתיב בידה ואע"פ כן מועיל שליח וגם דא"כ למה אינו מועיל שליח היבמה וכתב דהטעם שאין מועיל שליח היכם כיון שהיכם אינו פועל ההיתר דההיתר נעשה ממילא ולא שייך למסור כח זה לשליח דאינו דומה לגט שהבעל פועל חלות ההיתר וכן כתב בשו"ת בית יצחק א"ע ח"ב סימן ק"ה אלא שתמה דהרי איתא בגמ' דף י' ע"ב דהחולץ שליחותא דאחין קעבד והביא מהמהרש"ק שרצה לומר שאין הכונה שליחות ממש וחזק דבריו שהרי אף אם לא ירצו האחים הרי הוא שלוחם וכי היכא מצינו שליחות בע"כ ובאופן אחר רצה לומר דאפשר שאחים שהם חייבים במצוה זו יכולים לשלוח שליח ולא אחר ועיין בספר מצפה איתן שם ממה שהביא בשם הדרוש לציון ומשמע מדבריו שהבין שכונת הגמ' לשליחות ממש, ובשו"ת מהר"ח אור זרוע שם בטעם הא' כתב שכמו שביבום אינו יכול לעשות ע"י שליח ה"נ בחליצה וכן כתב בשו"ת חתם סופר א"ע ח"ב סימן צ' מדעת עצמו, ובשו"ת גבעת פנחס סימן מ"ג כתב שילפינן לה ממה דאיתא בספרי כי תצא על הפסוק ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים דמתיוחדת עמו לעיני הזקנים "עמו" ולא שלוחו, ועיין בספרי דבי רב פרשת כי תצא וברדב"ז ח"א סימו רס"ט.

החליצה אלא לאחר זמן לא מהני שזה דומה למושך חפץ לקנותו לאחר ל' יום שאם אינו עומד לאחר ל' ברשותו אינו קונה דכבר כלתה קנינו וה"נ כבר כלתה החליצה, אולם בשערי יושר שער ז' פרק ח' כתב שחל החליצה מיד כיון שהיתר החליצה נעשה ממילא ואין הדבר תליא בהם הרי היא ניתרת מיד וצ"ע למה שכתב כעין זה בספרו שם לגבי שיור בפ"ו, ועיין בחכמת שלמה א"ע סימן ל"ח סעיף ב' שכתב בתוך הדברים דבחליצה לא שייך שיחול לאחר זמן.

נט) באור שמה פ"ד יבום הל' כ"ד כתב שבחליצה לא אמרינן תוך כדי דבור כדיבור דמי דכל היכא שאין טעות מבטלת המעשה שהרי חליצה מוטעית כשרה לא אמרינן תוך כדי דבור כדיבור דמי, וכן כתב בספר מקור מים חיים פדואה ח"ב סימן ה' אות ו' ומטעם אחר דהוי כמו קידושין וגירושין אולם בשו"ת ברכת יוסף א"ע סימן ק"ה כתב דלא דמי חליצה לקידושין וגירושין דלא חמיר כולי האי ואמרינן בהו תוך כדי דבור כדיבור דמי. ועיין בספר יד שלמה פרידר דף כ"ד ע"ב.

ס) הנה בגמ' כתובות ע"ד ע"א מבואר שאי אפשר ליבם לעשות שליח לחליצה דמהאי טעמא מבואר שם דלא מועיל תנאי בחליצה דכל מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי, וכן מבואר ביבמות דף ק"ו ע"א וברש"י שם, ובטעם הדבור שאין היכם יכול לעשות שליח לחליצה כתב הרא"ש יבמות פ"ב סימן ט"ו דכיון דכתיב וחלצה נעלו מעל רגלו בעינן רגלו דוקא. וכן כתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע

סא. היבמה אינה יכולה לשלוח שליח שיחלוץ הנעל מרגל היבם סא).

סב. יש מי שאומר דבמקום עיגון ושעת הדחק יכולה היבמה לעשות שליח לחלוץ הנעל מרגל היבם אולם גדולי הפוסקים כתבו דאף במקום עיגון אין להקל בזה סב).

הערות והארות

הרי דגם שליח היבמה לא מהני, ועיין בספרי דבי רב פרשת כי תצא. (סב) הנה בשו"ת מהרש"ם ח"א סימן י"ד נשאל בעובדא של יבמה שנפלה ליבום לאח שהוא כופר בכל התורה ואינו רוצה לחלוץ לה ורק לאחר זמן נתרצה שתשלח היבמה שליח שיחלוץ לו במקומה, והביא שם מס' יד שלמה מהגאון ר' שלמה דיין שרצה להתיר ליבמה שתשלח שליח לחלוץ הנעל מרגל היבם וסיים שבשעת הדחק ועיגון גדול יש להקל בזה אלא שסיים שלא מלאו לבו להקל רק בהסכמת גדולי תורה ויראה, והביא שהחידושי הרי"מ החמיר בזה אף במקום עיגון ומבואר מדבריו דלא פסיקא ליה מילתא לאסור בשעת הדחק ועיגון במקום שיש עוד צדדים להקל, אולם בשו"ת אבני נזר א"ע סימן רכ"ג נשאל ממש באותו עובדא דהמהרש"ם וסיים להחמיר בזה אף במקום עיגון, וכן בשו"ת חלקת יואב חו"מ סימן ד' הביא בשם איזה רבנים שרצו להתיר חליצה ע"י שתשלח היבמה שליח וכתב שדבריהם מופרכים וכתב שהטעם דלא מהני משום דכתיב ועלתה יבמתו לעיני הזקנים ובעינין שתעלה היא בעצמה לעיני הזקנים והביא שם שהגאון המהרש"ם הודה לו אח"כ שטעה בפסק שלו, וידוע שהיה איזה רב שהוציא לאור קונטרס שלם בשם "אב בחכמה" ששם מוכיח דעתו שהיבמה יכולה לשלוח שליח לחלוץ ליבמתו וכל גדולי הרבנים יצאו נגדו בתוקף, ואף הודפס ספר מיוחד בשם "עם נקודת הכסף" לבטל דעת הרב הזה, ובהסכמת הגרי"ח זוננפלד על ספר זה, כתב דברים חריפים נגד שיטה זו, וכתב שחליצה ע"י שליח אף חליצה פסולה לא הוי, וכן בהסכמת שאר רבנים שם דחו בתוקף דיעה זו.

(סא) בתשובת הרשב"א ח"ה סימן צ"ה כתב דהיבמה אינה יכולה לעשות שליח לחליצה, והנה בשו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קכ"ח כתב ב' טעמים על הא דלא מהני שליח בחליצה א. דכמו דביבום לא מהני ה"נ בחליצה ב. משום דכתיב מעל רגלו והנה טעם ב' שייך רק לגבי שליחות היבם ולא בשליחות היבמה אבל טעם א' שייך גם בשליחות היבמה וכבר תמה בערוך לנר יבמות דף ק"ה דלטעם ב' דאור זרוע א"כ שליחות היבמה תועיל, ובשו"ת אבני נזר א"ע סימן רכ"ג ס"ק ל"ו כתב שלכן אינו מועיל שתעשה היבמה שליח לחלוץ שהרי כתיב ונגשה יבמתו לעיני הזקנים וחלצה נעלו וכתבו הפוסקים שהב"ד צריכים לראות חליצת הנעל ואם יחלוץ השליח נמצא שלא ראו הדיינים את היבמה חולצת הנעל רק את השליח וכן רצה להוכיח שאינה יכולה לעשות שליח מהא דאשת המלך אינה חולצת משום דהוי גנאי ואם אפשר ע"י שליח למה לא תשלח שליח וכן הוכיח עוד מהא דגידימת חולצת בשיניה ולא אמרינן שתחלוץ ע"י שליח וע"כ דלא מהני שליח, ובשו"ת מהרש"ם ח"א סימן י"ד עמד גם בקושיא זו וכתב דאולי מדכתיב וחלצה בעינין שתחלוץ בעצמה וכמו אשה יפרנו דבא למעוטי שלוחו וכן ועלתה יבמתו ונגשה יבמתו בא למעוטי שלוחו, אולם הביא מספר יד שלמה להגאון ר' שלמה דיין שרצה לחדש דבאמת שליח היבמה מהני ותמה עליו והביא דמדברי רבותינו הראשונים מבואר דגם שליח היבמה לא מהני שכתבו דלכן לא מהני גדול עומד על גביו בחליצה בקטן וקטנה כיון דלא מהני שליח בחליצה

במה דאין שליחות בחליצה

הנה מבואר בפתובות (ע"ד ע"א) דאין תנאי בחליצה כיון שאין בה שליחות, וכל שאין בה שליחות אין בה תנאי, אך לא נתבאר בדברי הגמ' למה לא מהני שליחות בחליצה, ולא אמרו אלא דכיון דלא מהני בה שליחות לא מהני בה תנאי, ולכאורה פלא הוא שרבותינו הראשונים מפרשי הש"ס לא האירו עינינו להבין למה אין שליחות בחליצה, ועוד יש לעיין בהלכה זו דאין שליחות בחליצה האם מצד החולץ נאמרו הדברים שאין הוא יכול לעשות שליח במקומו, או אף מצד החלוצה שאין היא יכולה לעשות שליח במקומה. ומצינו בזה כמה דרכים באחרונים.

בשו"ת חת"ס או"ח סימן קפ"ב כתב משום דכתיב "ואמרו לו" ושוב כתב "נראה לי היינו טעמא משום דיבוס אינו אלא בביאה ואין שליחות בביאה, משו"ה אף חליצה שהיא במקום יבוס אי אפשר ע"י שליח". והנה לטעם הראשון אין לנו אלא שהוא אינו עושה שליח דכתיב ואמרו לו, אך לטעמו השני, הלא ביבוס אין שליחות כלל אף מצד היבוס וכן הדבר לגבי חליצה.

אך לענ"ד יש לתמוה על שני הטעמים שכתב החת"ס, דמה בכך דכתיב ואמרו לו הלא כל התורה כולה נאמרה בלשון זה ואעפ"כ ניתנה הלכה דשלוחו של אדם כמותו ואת"ל דיש בזה יתור הלא אין בידנו לדרוש ריבוי ומיעוטא אלא כשדרשו חז"ל.

וגם מש"כ דכיון דחליצה במקום יבוס קאי גם בחליצה אין שליחות תמה אני, הלא כל מצוה וגדריה המסויימים, והטעם שאין שליחות בביאה לא שייך בחליצה ומה בכך שחליצה במקום יבוס עומדת, ובפרט שאין כאן דין מסוים שאין שליחות ביבוס אלא שאין שליחות בביאה, וא"כ למה לא יהי שליחות בחליצה.

ומצינו בענין זה מחלוקת גדולה בין שני גדולי הדורות המהרש"ם והאבני נזר. ואף שבשו"ת אבני נזר לא הזכיר את הגאון המהרש"ם בתשובתו, מתוך שו"ת המהרש"ם למדנו שהוא זה שהיה בר פלוגתיה.

בשו"ת המהרש"ם ח"א סימן י"ד כתב להקל בשעת הדחק גדול שהיבמה תשלח שליח למדינה רחוקה לקבל חליצה מיבם רשע וקל דעת שלא היה מוכן לטרוח ע"מ להתירה, וחדש דמצד האשה אפשר דמהני שליח, והאבני נזר באהע"ז ח"ב סימן רכ"ג חלק עליו, ושורש המחלוקת בטעם דלא מהני שליחות, ונבאר.

המהרש"ם כתב לפי"ד התורני"ד בריש פ"ב דקידושין דבמצוה שבגופו לא מהני שליחות והבין את דבריו כעין דברי הקצות בסימן קפ"ב סי"ק א' דשליחות לא מהני אלא במעשה ולא במצב דהיינו בדבר דממילא והקצות ביאר לפי דרכו דיכול אדם לעשות שליח להניח תפילין על זרועו ועל ראשו הוא אבל אין בכח השליחות לעשות את דיו וראשו של השליח כגוף המשלח, וכך כתב המהרש"ם דכיון דבחליצה כתיב "וחלצה נעלו מעל רגלו" אין רגל השליח כרגל שלו ולפי דרך זה אין הדברים אמורים אלא בחולץ ולא בחולצת.

אך האבני"ז כתב שם בכמה דרכים אחרות לבאר הלכה זו ולפיהם גם בחולצת לא מהני שליחות.

ובתו"ד כתב חידוש עצום דכיון דבעינן רוק דמתחזי לעיני בי דינא (עיין יבמות ל"ט ע"ב) ואין רוקו של השליח כרוק המשלח אלא בדין ולא במציאות, א"כ אין הבי"ד רואין את הרוק שלה והוי כידעיה בלי ראייה ובחליצה צריך לראות את רוקה ע"י"ש. והמהרש"ם דחה את דבריו ממנה דישלד"ע לבית שמאי ברציחה אף בד"י צריך עדי ראייה ולא מהני ידיעה בלי ראייה, והאבני"ז חזר ותמך יתדותיו על מה דאומדנא גמורה מהני אף בד"י ע"י"ש.

ולדידי כל הפלפול הזה תמוה עד למאד דמה ענין שליחות לידעיה בלי ראייה והלא כיון שבדין תורה שלוחו של אדם כמותו הרואה מעשה השליח רואה את כל שצריך לראות ואין גדר הדברים דהוי כאילו רואה את המשלח, וצודק בזה המהרש"ם וז"ל בתכלית.

ובשו"ת המהרש"ם שם הביא משו"ת מהר"ח אור זרוע בסימן קכ"ח שכתב דברים שהם דומים לדברי החת"ס והמהרש"ם הנ"ל וז"ל "אכן צריך ליתן טעם מאי שנא חליצה דאי אפשר לקומה ע"י שליח מגט ושמא דבעינן חליצה דומיא דיבוס, או שמא דכתיב וחלצה נעלו מעל רגלו" הרי טעמו הראשון כעין דברי החת"ס וטעמו השני כעין סברת המהרש"ם ודו"ק בזה. ואף במהרש"ם שם סימן קל"ה חזר בו המהרש"ם קצת וכתב דמאחר שהחידושי הרי"ם והאבני"ז החמירו בזה בטלה דעתו ע"י"ש.

והנראה עיקר בענין זה מה שכתבו גאוני ליטא שהאירו פני תבל באור תורתם הבהיר בדורות האחרונים (עיין גר"ח הלכות יבוס פ"ד, שערי יושר שער ז' פרק ו' ח'י, קובץ הערות ע"ו) דשאני חליצה ביסוד גדרה מקידושין גירושין וקנינים, דכל הני פועל האדם בדעתו וכחו ובהם הוא בעל המעשה, משא"כ בחליצה אין האדם אלא מקיים מצותו, והפקעת הזיקה בכח התורה היא ולא בכחו (ונראה דמשו"ה אין החולץ אומר "הרי את מותרת" דלא הוא המתירה אלא כח התורה וז"ל), וזה שחידשו חז"ל דכיון דאין הוא בעל המעשה אין לו כח למוסרו לשליח, דכל גדר השליחות אינו אלא מסירת כח לשליח לעמוד במקום משלחו, אך מכיון שאין החליצה חלה בכח המשלח אלא בגזירת התורה אין בכחו למוסרה לאחרים, וכשם שאין שליחות בחליצה כך אין בה תנאי דאינו יכול להתנות אלא בדבר שחל בדעתו וכחו ולא במה שחל בכח התורה ע"י"ש.

ושו"ר בתשובות החדשות של מהר"ח אור זרוע סימן ה' שכתב בזה דברים סתומים שלכאורה אין להם פשר אך אפשר שגם כונתו כדברי הנ"ל ואעתיק לשונו "והיא גופה תמוה למה לא נאמר בחליצה שלוחו כמותו כמו בגט וכשתחלוץ רגל השליח הוי כאילו חלצה רגלו, וקריאה אפילו את"ל דלא שרינן בשליח, לא מיעבא. ונראה הטעם משום דבעינן שיתכוין להתיר וזה אי אפשר ע"י שליח ולא דמי לגט שכתבו מוכיח בחליצה נאמר נמי שכתבו מוכיח ולמה לא גם כאן אם אמר לשלוחו תתיר במקומי אי אפשר שיתיר בעצמו"י. ודבריו קשה להולמן, ואולי יש בהם חיסור דברים, וצ"ע.